

JOŠ GLAGOLJSKIH PAZINSKIH FRAGMENTATA IZ POČETKA XIV. STOLJEĆA

Anica NAZOR, Zagreb

U Franjevačkom samostanu u Pazinu (Istra), koji pripada Franjevačkoj provinciji sv. Jeronima (Provincia franciscana s. Hieronymi) u Zadru, otkriveno je više glagoljskih fragmenata na pergameni, koji su služili kao korice knjigama tiskanima u XVI. i XVII. stoljeću. Autorica je utvrdila da nekoliko fragmenata među njima pripada otprije poznatim znamenitim *Pazinskim fragmentima* iz početka XIV. stoljeća, pohranjenima u Arhivu HAZU (*Fragm. glag. 90*). Ovom je prigodom autorica obradila novopronađene *Pazinske fragmente* i pokazala da su oni, kao i već poznati fragmenti, skinuti s korica knjiga, pojedini su izgriženi od crvotočine, neki premazani crvenom ili zelenom bojom, na pojedinim mjestima nečitljivi. Pisani su u dva stupca po 27 redaka. Paleografska i jezična slika novopronađenih fragmenata u Pazinu također se poklapa s paleografskom i jezičnom slikom otprije poznatih *Pazinskih fragmenata*. Sadrže dijelove *Nikodemova evanđelja* (dijelove I.-V. i IX. glave po Tischendorfovoj podjeli), dio crkvenoslavenske *Pasije sv. Anastazije Sirmijske* (Sirmi Anastasia) i dio popularnoga apokrifa o djelima apostola Andrije i Mateja među ljudožderima (*Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera*, dijelove gl. XVI., XVII., XVIII., XIX., XX. i XXI.). Te tekstove autorica donosi u latiničkoj transliteraciji. Nečitljiva mjesta u *Nikodemovu evanđelju* popunjava u dvouglatim zagradama [ ] prema Vaillantovu izdanju *Nikodemova evanđelja* iz 1968. godine.

Otkriće još *Pazinskih fragmenata* potkrepljuje i učvršćuje Štefanićevu pretpostavku, koju je iznio opisujući otprije poznate *Pazinske fragmente*, da fragmenti pripadaju zborniku različite apokrifno-legendarne građe jer je u novopronađenim *Pazinskim fragmentima* zabilježena još jedna legenda (*Pasija sv. Anastazije*) te još jedan apokrif (*Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera*). Novopronađeni glagoljski fragmenti potkrepljuju i Štefanićevu pretpostavku da *Pazinski fragmenti*, u usporedbi s odgovarajućim tekstovima u drugim, osobito ćirilskim rukopisima, upućuju na njihove »vrlo stare predloške koji svakako vode u staroslavensko razdoblje, možda čak i moravski period«. Otkriće glagoljskoga teksta crkvenoslavenske legende o sv. Anastaziji, makar vrlo manjkavoga i oštećenoga, može pomoći u rasvjetljavanju pitanja izvornoga slavenskoga prijevoda te legende o kojoj se u Pragu priprema novo kritičko izdanje.

Ključne riječi: Pazinski fragmenti, Nikodemovo evanđelje, Pasija sv. Anastazije, Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera

U Franjevačkom samostanu u Pazinu (Istra) otkriveno je više glagoljskih fragmenata, među kojima je nekoliko fragmenata, što pripadaju istomu zborniku, iz kojega potječu otprije poznati znameniti *Pazinski fragmenti* iz početka XIV. stoljeća, pohranjeni u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (sign. *Fragm. glag. 90*). Fragmente je otkrio fra Mavro Velnić na koricama knjiga u samostanskoj knjižnici. O otkrivenim fragmentima fra Mavro Velnić mi je govorio na otočiću Košljunu u rujnu 2005. godine, kamo je iz Pazina premješten. U listopadu iste (2005.) godine poštom mi je poslao snimke fragmenata, u koje su bili ukoričeni primjerci knjiga *Opus aureum*, Venecija 1585. i *Prediche del padre Luigi Albrizio ...*, Venecija 1645., te napisao: »Rado Vam šaljem ove fragmente. Bit će mi drago da budu bar registrirani u Vašem (tj. Staroslavenskome, op. A. N.) institutu i još draže da se upravo Vi s njima pozabavite« (pismo od 5. listopada 2005. godine).

Već na temelju poslanih snimaka mogla sam utvrditi da se radi o fragmentima koji pripadaju istomu zborniku iz kojega potječu spomenuti glagoljski *Pazinski fragmenti*. U knjižnici Franjevačkoga samostana u Pazinu zapravo je šest knjiga bilo ukoričeno u pergamentu s glagoljskim tekstom. Knjige su tiskane u Veneciji u XVI. i XVII. stoljeću na latinskome i talijanskome jeziku. S dviju knjiga fragmenti su s korica odvojeni u Državnom arhivu u Pazinu, a s četiriju odvojeni su u Središnjem laboratoriju za konzervaciju i restauraciju Hrvatskoga državnoga arhiva u Zagrebu pod vodstvom mr. sc. Tatjane Mušnjak. Knjige i odvojeni fragmenti, na kojima su obavljeni konzervatorsko-restauratorski radovi, vraćeni su 18. veljače 2008. vlasniku Franjevačkomu samostanu u Pazinu, gdje se danas čuvaju. Svi novopronađeni glagoljski fragmenti u Pazinu ne pripadaju istim nego različitim rukopisima.¹

Ovom prilikom zadržat ćemo se na fragmentima koji pripadaju istomu zborniku iz kojega potječu već poznati *Pazinski fragmenti* i objaviti ih u čast akademkinje Ivanke Petrović, ugledne hagiografkinje u povodu sedamdesete godišnjice njezina rođenja.

Pod nazivom *Pazinski fragmenti* u literaturu je ušlo deset pergamentnih

¹ Vijest o otkrivenim glagoljskim fragmentima na koricama i hrptovima knjiga u knjižnici pazinskoga Franjevačkoga samostana objavio je fra Alfons Orlić u *Vjesniku Franjevačke provincije sv. Jeronima u Zadru*, br. 02 (2008), 35.

glagoljskih fragmenata različite veličine, koji su nekoć pripadali jednomu zborniku. U svojoj *Glagoljskoj bibliografiji* 1911. godine Ivan Milčetić navodi da ih je našao pod Kukuljevićevim natpisom *Fragmenta glagolitica Pisinensia*, »ali da nije sigurno da doista potječu iz pazinskoga kraja« (MILČETIĆ 1911: 144). »Danas nema ni toga Kukuljevićeva naslova« (ŠTEFANIĆ 1969: 46). Fragmente je temeljito opisao i većini utvrdio sadržaj Vjekoslav Štefanić u svojem monumentalnom opisu Akademijinih glagoljskih rukopisa.² Da su fragmenti nekoć pripadali istomu rukopisu (zborniku) različite apokrifno-legendarne srednjovjekovne građe odredio je na temelju vanjskih karakteristika, pomno provedene paleografske, jezične i sadržajne analize. Svi su skinuti s korica knjiga. Vrlo su oštećeni: izgrizeni i rupičavi od crvotočine, pojedini s vanjske strane premazani crvenom bojom i uglavnom teško čitljivi. Tekst je pisan u dva stupca po 27 redaka. Pisani su glagoljskim ustavom »s tipičnim osobinama prvih decenija XIV. stoljeća«. Slova su visine 4 mm, lijepo su razmaknuta, a razmak između redova također je 4 mm. Od relevantne paleografske morfologije za datiranje Štefanić ističe mekoću duktusa, umjerenu uglatost i tipičnu prijelaznu formu pojedinih slova: široko Ѡ, kratko i široko ꙗ, ꙗ i ѡ, slovo ꙗ s još zaobljenom spojnicom, ꙗ s povišenom spojnicom, slovo ꙗ s trokutastim gornjim elementom i naročito uvijek kratki *poluglas*. Slova ꙗ i ꙗ imaju lomljen desni bok. Slovo ꙗ više je puta potvrđeno u glasovnoj ulozi na početku riječi (ŠTEFANIĆ 1969: 46). Jezik je arhaičan crkvenoslavenski. Dobro se čuvaju: *poluglas* (ꙗꙗꙗ, ꙗꙗꙗꙗ); skupina *žd* (*tožde, odeždeju*); asigmatski aorist (*obrêtom se, pridom, otvrêgê*); pravilni imperativi (*idête, vëzvêstête*); participi prez. na *-y/-i* (*roždêi se*). U leksiku se javljaju arhaizmi kao što su *podružie* (i žena), *ponê, sêblyudi*, prilog *vnezapu, vsudê, žiznê* (pored životê).

U tim »jadnim ostatcima jednog velikog zbornika legendarno-apokrifnih tekstova iz početka XIV. stoljeća«³ Štefanić je otkrio dijelove: apokrifnoga *Nikodemova evanđelja* (o Kristovoj smrti i silasku nad pakao među duše starozavjetnih pravednika), apokrifa *O krsnom drvetu* (o čudesnome drvetu koje je izraslo na Adamovu grobu i napokon poslužilo za križ na kojem je raspet Krist), apokrifa *O Uspeniju (Usnuću) Bogorodice (Obdormitio Deiparae)*, *Legende o sv. Eustahiju (Eustatiju)*, rimskome vojskovođi i kr-

² ŠTEFANIĆ 1969: 46-50.

³ Usp. ŠTEFANIĆ; GRABAR; NAZOR; PANTELIĆ 1969: 21.

šćanskom obraćeniku, te njegovoj ženi i djeci. Fragmente s oznakom 90i-j Štefanić je okarakterizirao kao »odlomke neodređena slova i legende«, a nešto kasnije (1973. godine) Biserka Grabar je uspjela utvrditi da *Fragm. 90j*, koji pripovijeda »o mučenju nekog mučenika pod nekim carem«, predstavlja dio legende o mučenju sv. Jakova Perzijanca, poznatoga pod nadimkom *Rasječeni (Intercisus)*. On je za svoju vjeru podnio muku »devet smrti«: jedni za drugim bili su mu odsijecani pojedini udovi tijela. Biserka Grabar je uspjela potvrditi Štefanićevu slutnju da bi *Fragm. glag. 89*, pohranjen u Akademijinu Arhivu, mogao biti »sastavni dio istog kodeksa kojeg i *Pazinski fragmenti*«. ⁴

Ono što karakterizira otprije poznate glagoljske *Pazinske fragmente* – karakterizira i glagoljske fragmente pronađene u Franjevačkom samostanu u Pazinu. Pisani su na pergameni skinutoj s korica knjiga, pojedini su izgriženi od crvotočine, neki premazani crvenom i zelenom bojom. Pisani su u dva stupca. Potpuni list ima 27 redaka. Paleografska slika novopronađenih fragmenata u Pazinu također se poklapa s paleografskom slikom otprije poznatih *Pazinskih fragmenata*. Pismo je glagoljski ustav s karakterističnim uvijek kratkim *poluglasom*. Slovo *iže* javlja se u glasovnoj ulozi na početku riječi (*Ī prišadše k' dvaremь*). Slova su visine 4 mm, lijepo su razmaknuta, razmak između redaka također je oko 4 mm. Nema potvrde o pravim inicijalima, kao ni u otprije poznatim *Pazinskim fragmentima*. Jezik je jednako arhaičan kao u otprije poznatim *Pazinskim fragmentima*. Arhaičnost novopronađenih fragmenata ogleda se u korektnoj uporabi *poluglasa* (*esьmь, pьki, povinьnь, sьzdati, vьnь, vьpiêhu, pьsь*), jednako tako u korektnoj uporabi *jata* (*lêt, rêhomь, sьgrêšit', vlêsti, têhь* itd.). Ima rijetkih primjera realizacije *s e* (*otveçae, imeli bi, predь, ideže, telo, sьdelati*), kao i u otprije poznatim fragmentima. U jeziku se čuva skupina *žd* (*prêžde*), asigmatski aorist (*obrêtь*), particip prez. na *-i* (*gonei, skazaei*), pravilni imperativi (*sudête, poimête*). U leksiku je karakteristična riječ *vejnica* za *vêcnica* (lat. praetorium). Javlja se samo u tekstu *Nikodemova evanđelja* (*ot vejnice, prêd vejnicu, ot vejnago stola*). Potvrđena je i u već poznatim odlomcima *Nikodemova evanđelja* (*Pilat' že razgnêvav' se vьnь izide prêd' vejnicu; vnutrь šьd' paki Pilat' v' vejnicu*). Riječ *vêcnica* (lat. praetorium) potvrđena je u sveobuhvatnom rječniku staroslavenskoga jezika – češkom *Slovníku jazyka staroslověnského*, i

⁴ GRABAR 1973: 141-160.

to samo u *Nikodemovu evanđelju* (ѠѢЦЬНИЦА). U *Rječniku crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* primjeri iz već poznatih *Pazinskih fragmenata* obrađeni su u natuknici ѠѢЦЬНИЦА (sv. 13, god. 2005: 129-130). Da glagoljski fragmenti otkriveni u Franjevačkom samostanu u Pazinu pripadaju istomu rukopisu kao i Akademijini *Pazinski fragmenti*, pokazuje i to što se na tekst *Nikodemova evanđelja* u našem *Fragm. A* izravno nadovezuje tekst Akademijina *Fragm. glag. 90g*. Stupac a: *mol – iše sp(a)sъ i sa videće Ijudêi ...*; stupac b: *zna – meniê i vidim ... e ot ...*. To znači da je naš *Fragm. A* gornji dio lista Akademijina *Fragm. glag. 90g*. Na tekst Akademijina *Fragm. glag. 90g* neposredno se nastavlja tekst *Fragm. glag. 90h*, predstavljen na čitavom jednom listu (ŠTEFANIĆ 1969: 48-49).

Novopronađeni *Pazinski fragmenti* sadrže nove dijelove *Nikodemova evanđelja*, teksta dulje redakcije, prevedene s latinskoga (dijelove I-V. i IX. glave po Tischendorfovoj podjeli), dio *Pasije sv. Anastazije*, sirmijske mučenice, mučene i ubijene za Dioklecijanovih persekucija (možda 304. godine), te dijelove apokrifa *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera*, jednoga »od najomiljenijih i najčitanijih tekstova starokršćanske literature«⁵ (dijelovi XVI., XVII., XVIII., XIX., XX. i XXI. glave).

Apokrif *Nikodemovo evanđelje* bio je vrlo poznat i proširen na Istoku i Zapadu. Pripovijeda o suđenju Isusu, njegovoj smrti i uskrsnuću (*Gesta Pilati*) te o Kristovu silasku nad pakao (*Descensus Christi ad inferos*). Apokrif je nastao na grčkome jeziku, s kojega je preveden na latinski već u V. stoljeću, a s latinskoga na staroslavenski preveden je najkasnije u X. stoljeću, i to vjerojatno negdje u Hrvatskoj. Odatle se proširio na istočne slavenske književnosti i bio je predmetom znanstvenih zanimanja i rasprava mnogih poznatih istraživača starih slavenskih književnosti. Rasprave o postanku staroslavenskoga prijevoda *Nikodemova evanđelja* temeljile su se ponajviše na tekstu ruskoga rukopisa danas pohranjenoga u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Sankt-Peterburgu, nekoć u knjižnici Sv. Sofije u Novgorodu br. 1264, za koji se smatra da je najbolji predstavnik prvotnoga prijevoda. Taj je tekst objavio 1968. godine ugledni francuski slavist André Vaillant zajedno s latinskim tekstom, kritičkim aparatom i bilješkama.⁶ Vaillant, na temelju dosta brojnih zamjena brojevnosti prema glagoljici, »sa-

⁵ GRABAR 1970.b: 26

⁶ VAILLANT 1968.

svim ispravno pretpostavlja postojanje prvotnog glagoljskog teksta iz kojeg su potekli ćirilski prijepisi«, premda mu nije bilo poznato da postoje hrvatski glagoljski odlomci *Nikodemova evanđelja* (GRABAR 1970.a: 120). Temeljito prikazujući izdanje A. Vaillanta *Nikodemova evanđelja*, naša sjajna, prerano preminula, tekstologinja Biserka Grabar (1932.-1986.) ocijenila je da su upravo hrvatskoglagoljski odlomci *Nikodemova evanđelja* »najstariji svjedoci slavenskoga prijevoda Nikodemova evanđelja«. U njima je ne samo dosta vjerno sačuvana jezična struktura, naravno s oznakama hrvatske redakcije, nego i tekstovna struktura originalnoga prijevoda koji on u mnogo slučajeva bolje tradira nego ostali slavenski tekstovi (GRABAR 1970.a: 121). Uz *Pazinske fragmente* dijelovi *Nikodemova evanđelja* zasvjedočeni su u još jednom, mlađem glagoljskom fragmentu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti iz 15. stoljeća (sign. *Fragm. glag. 32c*). Taj fragment sadrži gotovo potpunu XXI. i XXII. glavu iz drugoga dijela *Nikodemova evanđelja*. Zbog posebnoga značenja i važnosti hrvatskih glagoljskih fragmenata za povijest slavenskoga teksta *Nikodemova evanđelja* Biserka Grabar ih je kanila još opširnije i temeljitije istražiti. U nakani da to učini spriječila ju je prerana smrt. Ipak uspjela je utvrditi da otprije poznati glagoljski *Pazinski fragmenti* sadrže početak *Nikodemova evanđelja*, i to nepotpun tekst od gl. I., 5 – III., 2 (prema Tischendorfvoj podjeli), te da se hrvatski glagoljski odlomci »u najviše slučajeva, čak i doslovno slažu s ruskim tekstom u rukopisu biblioteke Sv. Sofije u Novgorodu br. 1264«. ⁷

I naša se slavljénica akademkinja Ivanka Petrović u više navrata bavila otprije poznatim *Pazinskim fragmentima*, a među njima i *Nikodemovim evanđeljem*. U svojoj povijesti hrvatske hagiografske književnosti do sredine 14. stoljeća, objavljene na francuskome jeziku, dala je književnopolovijesnu i tekstološku sliku *Pazinskih fragmenata*, kao i prikaz dosadašnjih istraživanja njihovih tekstova. ⁸

U novopronađenim glagoljskim *Pazinskim fragmentima* otkriveni su i dijelovi crkvenoslavenske *Pasije sv. Anastazije*, sirmijske mučenice u vrijeme cara Dioklecijana. Dosad u hrvatskoglagoljskoj književnosti nisu bili

⁷ GRABAR 1970.a; v. i GRABAR 1979.

⁸ PETROVIĆ 2006: 253-259; o *Nikodemovu evanđelju*: 257-259. I. Petrović i M. Mihaljević napisali su studiju, uz izdanje tekstova, *Hrvatskoglagoljski fragmenti »Legende o sv. Eustahiju« i »Pasije sv. Marine«* (Wien, u tisku).

poznati tekstovi ovoga oblika *Pasije*. Poznati su bili samo ćirilski tekstovi te legende, na temelju kojih su objavljena četiri njezina izdanja. Kritičko izdanje legende priredio je Sobolevski 1903.,⁹ u kojemu su obuhvaćeni svi do tada poznati rukopisi s tekstem legende o sv. Anastaziji. Sobolevski je 1907. godine objavio još jedan tekst legende, i to prema jednom od rukopisa Velikih Makarijevih čitaćih mineja.¹⁰ Treće izdanje legende o sv. Anastaziji objavio je G. Kappel 1971. g. kao pretisak osnovnoga teksta Sobolevskoga kojemu je kao paralelan tekst dodao latinski tekst prema latinskome kodeksu iz XII. stoljeća (Milano, Biblioteca Ambrosiana, sign. E 84, fol. 266a-267a).¹¹ Otkriće i objavljivanje latinskoga teksta G. Kappela ocjenjuje se velikim pomakom u istraživanju crkvenoslavenske legende o sv. Anastaziji (ČAJKA 2008: 18). Četvrto izdanje objavio je F. V. Mareš u svojoj antologiji crkvenoslavenskih tekstova zapadnoslavenskoga (češkoga) podrijetla.¹² U novije vrijeme doznalo se za više, mahom ćirilskih, tekstova crkvenoslavenske legende o sv. Anastaziji.¹³ U Pragu František Čajka priprema novo kritičko izdanje crkvenoslavenske legende o sv. Anastaziji u okviru projekta KJB915270801 *Cirkevňeslovanská legenda o svatě Anastázii – studie a komentovaná edice*. Izdanje će biti objavljeno kao monografija ili u časopisu *Slavia*. U novo kritičko izdanje crkvenoslavenske legende o sv. Anastaziji Čajka će uključiti tekst iz srpskoga *Lipljanskoga* ili *Gračaničkoga mineja*, pohranjenoga u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (sign. III c 24). Čajka ga je već objavio kao »radno izdanje« (»vydaní ... pojímáno jako pracovní a dokladové« (ČAJKA 2008: 26-28). Spomenuti članak Čajka završava s nadom da će ruski i drugi arhivi, te knjižnice otkriti (objaviti) još rukopisa koji će pridonijeti rješavanju najvažnijih pitanja u vezi s crkvenoslavenskom legendom o sv. Anastaziji, poglavito u vezi s lokaliziranjem i datiranjem izvornoga slavenskoga prijevoda.

U tom smislu otkriće glagoljskoga teksta crkvenoslavenske legende o sv. Anastaziji, makar vrlo manjkavoga i oštećenoga, može pomoći u rasvjetljavanju pitanja izvornoga slavenskoga prijevoda. To više što se tekst našao u rukopisu iz početka XIV. stoljeća. Da je taj rukopis mogao biti zbornik

⁹ SOBOLEVSKI 1903.

¹⁰ SOBOLEVSKI 1907.

¹¹ KAPPEL 1971.

¹² MAREŠ 1979: 162-168.

¹³ ČAJKA 2008.

različite apokrifne i legendarne građe pokazala su Štefanićeva istraživanja otprije poznatih *Pazinskih fragmenata*, temeljena na sastavu, sadržaju i jeziku fragmenata. Usporedba s analognim tekstovima u drugim, ponajprije ćirilskim, tekstovima uputilo je Štefanića na zaključak da tekstovi u hrvatskim glagoljskim *Pazinskim fragmentima* imaju »vrlo stare predloške koji svakako vode u staroslavensko razdoblje, možda čak i moravski period« (ŠTEFANIĆ 1969: 50). Otkriće novih *Pazinskih fragmenata* učvršćuje i potkrepljuje Štefanićevu pretpostavku da fragmenti pripadaju zborniku, jer otkriveni su fragmenti obogatili sadržaj još dvjema jedinicama: crkvenoslavenskom legendom o sv. Anastaziji i apokrifom *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera*.

Danas se pouzdano zna da *Pazinski fragmenti* – novootkriveni i otprije poznati – potječu iz Franjevačkoga samostana u Pazinu, gdje su se očuvali služeći kao korice pojedinim knjigama XVI. i XVII. stoljeća. Zahvaljujući toj drugotnoj funkciji, došli su do nas. Samostan u Pazinu pripada Franjevačkoj provinciji sv. Jeronima (Provincia franciscana s. Hieronymi) sa sjedištem u Zadru. A u Zadru se osobito štuje sv. Anastazija kao sv. Stošija. Ondje se čuvaju njezine relikvije, koje je oko 804. godine zadarski biskup Donat dobio u Konstantinopolu od bizantskoga cara Nicefora I. u znak izmirenja Bizanta sa Zadrom, donio ih u Zadar, pohranio u poseban sarkofag i postavio u stolnoj Crkvi sv. Petra apostola, koja se od tada naziva imenom sv. Anastazije (Stošije). U Zadru se sv. Anastazija (Stošija) slavi kao naslovnica katedrale i zaštitinica nadbiskupije.

U kalendarima hrvatskih glagoljskih liturgijskih knjiga sv. Anastazija komemorirana je pod imenom *Anastasija, Nastasija*.

Hagiografijom sv. Anastazije Sirmijske i sv. Krizogona (Krševana) Akvilejskoga, Anastazijina »subrata po mučeništvu«, u hrvatskoj se znatnosti bavi naša slavjenica akademkinja Ivanka Petrović. Ona je istraživala i u više navrata pisala o zadarskoj latinskoj i latiničkoj tradiciji, ali i o glagoljskoj tradiciji tih dvoje mučenika u hrvatskoj srednjovjekovnoj hagiografiji. Kao temeljno djelo latinske zadarske hagiografije o sv. Anastaziji i sv. Krizogonu, te kao vrelo cijele kasnije latinske i latiničke hagiografije, obradila je zadarski latinski kodeks nastao u skriptoriju benediktinskoga Samostana sv. Krševana u 12./13. stoljeću (koji je nazvala *Cod. Lat. Iaderensis Filippi*), kodeks zagubljen sredinom 20. stoljeća, te ponovno ot-

kriven u Londonu 1997. g. i vraćen u Zadar. Identificirala je tekstove toga danas nepotpunoga zadarskoga *Pasionala*, detaljno ga opisala i obradila. Utvrdila je kako je cijela hrvatska zadarska, latinska i latinička, hagiografija nastala na europskome latinskome ciklusu rimsko-akvilejske hagiografije o sv. Anastaziji Sirmijskoj i sv. Krizogonu Akvilejskome, te hagiografije skupine solunskih i nicejskih mučenika, ciklusu koji je u hagiografskoj znanosti nazvan *Passio S. Anastasiae* ili *Passio S. Chrysogoni et sociorum*. Kad je riječ o glagoljskoj tradiciji, njezina su istraživanja pokazala da se u oficiju hrvatskih glagoljskih brevijara – rukopisnih i tiskanih – od XIV. do XVI. stoljeća nalazi prvi dio *Pasije sv. Krizogona* (pisma između sv. Anastazije i sv. Krizogona) nastale također prema tome latinskome hagiografskom ciklusu.¹⁴

Treće novootkriveno djelo u Franjevačkome samostanu u Pazinu sadrži dijelove apokrifa *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera* (*Acta Andreae et Matthiae apud anthropophagos*), u kojem se opisuju djela apostola Andrije i Mateja među legendarnim ljudožderima. Zbog zanimljiva i uzbudljiva sadržaja apokrif je bio vrlo popularan, što pokazuju mnogi prijevodi i prerade grčkoga originala. Na crkvenoslavenski jezik preveden je do XII. stoljeća vjerojatno u Makedoniji ili Bugarskoj. Prijevod na hrvatski crkvenoslavenski jezik bio je poznat u dvama glagoljskim rukopisnim zbornicima: gotovo potpun tekst (nedostaje gl. XIV.) u *Berčićevoj zbirci br. 5* iz XV. stoljeća (Ruska nacionalna biblioteka u Sankt-Peterburgu, *Berč. 5*) i nepotpun tekst u *Tkonskome zborniku* iz XVI. stoljeća (Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, sign. *IV a 120*). Oba glagoljska teksta kritički je priredila u latiničkoj transliteraciji s temeljitom popratnom raspravom Biserka Grabar (zajedno s apokrifom *Djela apostola Petra i Andrije*).¹⁵ Novopronađeni treći glagoljski tekst, zapravo dio teksta, zasvjedočen je na dvama *Pazinskim fragmentima*, koje označujemo s *Fragm. E* i *Fragm. F*. Fragmenti sadrže dijelove teksta gl. XVI., XVII., XVIII., XIX., XX. i XXI. (podjela na glave prema grčkome tekstu), u kojima se pripovijeda kako su anđeli u snu prenijeli Andriju i njegove učenike pred vrata grada ljudoždera (*člověkojadac*). U liku lijepoga maloga djeteta Isus se javlja Andriji i upozorava ga na muke koje ga čekaju u tom gradu.

¹⁴ Iscrpno o toj cijeloj hagiografiji v. PETROVIĆ 2006: 205-211 i 2008.

¹⁵ GRABAR 1967.

Tekstovi u *Berčićevu* i *Tkonskome zborniku* po jeziku se međusobno »prilično razlikuju«, ali usprkos jezičnim razlikama oba potječu iz iste bliže matice, zapravo iz istoga crkvenoslavenskoga prijevoda (GRABAR 1967: 137). Tekst u *Tkonskome zborniku* vrlo je konzervativan i nosi tragove velike starine (GRABAR 1967: 137). Tekst u novopronađenim *Pazinskim fragmentima* više se slaže s tekstom u *Tkonskome zborniku* (iako ne i potpuno) nego s tekstom u *Berčićevu zborniku*. To pokazuje da tekst u *Pazinskim fragmentima* potječe iz istoga crkvenoslavenskoga prijevoda kao i tekstovi u *Berčićevu* i *Tkonskome zborniku*. Tekst apokrifa *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera* u *Pazinskim fragmentima* najstariji je predstavnik toga apokrifa u hrvatskoj književnosti.

***

Ovdje u latiničkoj tranliteraciji objavljujemo odlomke tekstova *Nikodemova evanđelja*, dio crkvenoslavenske *Pasije sv. Anastazije* i dijelove *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera* u novopronađenim glagoljskim *Pazinskim fragmentima*.¹⁶

TEKST¹⁷

Nikodemovo evanđelje

Fragm. A

Pergamena. Dio lista odvojen s korica primjerka knjige: *Opus aureum*, Venecija, 1585., vel. 17,1 × 28 cm (sign. E-88). S prednje strane premazan crvenom bojom, slabo čitljiv. Sadrži *Nikodemovo evanđelje*, dijelove gl. I.-II.

¹⁶ Tekst je prenesen »redak na redak« po stupcima, koje smo označili s a, b, c, d. Glagoljski tekst transliteriramo u latinici prema pravilima koja su uobičajena i prihvaćena u izdanjima Staroslavenskoga instituta s napomenom da je *đerv* (ѢРВ) preneseno s *ǰ*, *šta* (ШТА) s *č*, *jat* (ЈАТ) s *ê*, *ju* (ЈУ) s *ju* i poluglas (І) s *o*. Za razrješavanje kraćeno pisanih riječi upotrijebili smo okrugle zagrade ( ). U odlomcima *Nikodemova evanđelja* nečitljiva mjesta dopunili smo u dvouglatim zagradama [ ] prema tekstu *Nikodemova evanđelja* iz Vaillantova izdanja. U izdanju je upotrijebljena moderna interpunkcija, te velika slova za vlastita i geografska imena. Rastavljanje riječi na kraju retka označili smo crticom (-).

¹⁷ Zahvaljujem kolegi Milanu Mihaljeviću na pomoći pri čitanju teksta, kao i franjevcima u Franjevačkom samostanu u Pazinu na susretljivosti i ustupanju izvornika na uvid te omogućavanju snimanja koje je obavio ing. Kristijan Crnković.

a

I. [Pilaty] vi vête i poslušystvujete g(lago)li si eže [otroci] g(lago)laše: čto sьgrêšilь est desetnikь? I ml-čaše. Reče prêd sьljumu: vьnь idi i êcem' zakonom' hote vnutrь vvedi. Vьn' že gredi desetnik' [i stvori jakože i] prêžde têmže zakonomь. i reče kь I(su)su: G(ospod)i vnutrь gredi zovet' te knez. Vnutrь greduču I(su)su i ot znameneni nosečihь iže nosiše znamenîê prêkloneni sutь znameniem' gl(a)vi onihь i mol[iše Sp(a)sь i sa videče]

[Prekid teksta]

c

eže skaza[etь se] ternic[a i] vvedi vnutrь pьki êcêm' zakonomь hote. I vьnь ide prêdь vêjnicu I(su)sь i desetnikь. I prizvav' Pilaty sie iže dr'žашe znamenîê. kl'ni se imь po zdraviju c(êsa)revu. Têm'že êko budu poklonena znamenîê. vnutr greduču emu. stavь urêžu glavi vaše. I zapovêdê knezь vnutrь vlêsti I(su)su vtoriceju. I stvori desetnikь têm-

b

[kь z]namenem' nositelem'. imž-e oni [samî pokloniše se i] moliše. Rêše Ijudêi k Pilatu: vidêhom' kako se seju pokloniše znameniem' nositele. Reče imь: začь vi stvoriste? Rêše Pilatu: mi mužî pogani esmь i [c]rkvamь rabî: cêm' zakonom' imam moliti ego? Držîma znamenîê pokloniše se [i m]oliše. Reče Pilat k starêšinam' sьn'mu i starcem' pьku ihь: izvolite vi muže mogučee i krêpl'šee i ti dr'žetь zna-

[Prekid teksta]

d

II. têm imenemь Prokula posla k nemu rekuči: ničtože tebê i mužû tomu pravdnomu: mnogo tьpječî esьmь ego radi siju nočь. Otvečajuče Ijudei rêše Pilatu: nu ti ne rêhomь êko blaznitelь estь? z'li onь sьnь vvrže k ženê tvoei. Pilat že prizvavь I(su)sa reče: ne sliši li čto na te poslušystvujut' i ničtože rečeši. I(su)sь otvečae reče: ače ne imeli bi v-

žde zakonom' êkože i prê- lasti ne [bi] g(lago)lali. im'
 žde i mnogo mole [estъ] [Prekid teksta]
 [Prekid teksta]

Fragm. B

Pergamena. Dio lista odvojen s korica primjerka knjige: *Opus aureum*, Venecija, 1585., vel. 25 × 27,1 cm. Sa stražnje strane djelomično (dio stupca *c* i gotovo čitav stupac *d*) premazan crvenom bojom. Dva gornja retka slabo čitljiva. Sadrži dijelove III., IV. i V. glave.

a	b
<p>III. [Glagola] emu I(su)sъ: is[tin]a [ot] neb- [es] estъ. G(lago)la emu Pilat': v z(e)mlskih li istina nêstъ? G(lago)la I(su)sъ Pilatu: strêzi istini rekuêe kako bude- t' sudima ot têhъ iže im- ut' vlastъ na z(e)mli. IV. Ost- avlъ Pilatъ I(su)sa vnutr- ê vъ vêjnicê i v' nъ ide kъ Ijudêom' g(lago)la imъ: azъ ni edinogo gr[ê]ha obrêť v čl(o)vêcê sem? G(lago)laše e- mu Ijudêi: sa reče mogu cr(ъ)k(ъ)vъ oboriti i trimi d' nъ- mi. sъzdati ju. G(lago)la im P- ilat': kuju cr(ъ)k(ъ)vъ? g(lago)laš- e emu: juže sъzdaľ estъ Solomunъ četiri deseti i šest' lêt'. sa reče raz'- drušiti ju [tremi dъnmi] sъz[d]ati ju. [Prekid teksta]</p>	<p>[glagola] imъ ta[i: Ne] izv[olite takogo stvoriti, Niče]- sože vêste va[de]ť na nъ vrêdna semrti ne obrê- tajju, o ocêceni i o oskvrъne- ni subotê. G(lago)laše s(ve)tin- ju dajuêe i dъêci starêi Pilatovi: na c(êsa)ra iže hu- l'šъstvuet' rovinъ est' semr'ti; sa vêste na b(og)a hul'šstvova. Zap(o)v(ê)dê Pilat Židovom' vъn' i- ti ot vêjnice; i prizvavъ Pilat' I(su)sa reče emu: čť- o stvoru tebê? G(lago)la I(su)sъ Pilatu: êkože dano. G(lago)l- a Pilat': kako est dano? G(lago)la I(su)sъ: Moiséi i proroci pêše ot muki see i ot vskrê- [se]niê [mo]jêgo. S[liše]êe že] [Prekid teksta]</p>

c

[i vedête (i) k va]šemu sudê
 ... Gl(agola)še Ijudêi Pila-
 tu. Zakonъ vašъ imat'
 ače mužъ mužu sьgrêš-
 it', povin'нь est' prieti
 pet' deset edino mne; i-
 že vêste na B(og)a hulst-
 vuet' kamenъstvuete.
 G(lago)la imъ Pilat': ače se
 slovo hula est' poimê-
 te ego vi i po zakonu v-
 ašemu sudête. G(lago)laš-
 e Ijudêi Pilatu: mi ho-
 čemъ na križ vstknuti
 ega. G(lago)la im Pilat: [n]ê-
 stъ to dobro. I gledaet
 knezъ v pl'kъ okrst sto-
 ečъ ljudski, i vidê mno-
 [gi slъzeče Ijudeji] i g(lago)la
 [Ne vse] množъstvo hoč-
 [etъ ego umoriti]

[Prekid teksta]

d

i c(êsa)r'. V. [Niko]dim' eter' m[u]-
 žъ [Ijudeiskъ] stoê prêdъ k-
 nezomъ i reče: prošu milo-
 srdiê tvoego, zapovêd-
 i mi reči prêprosta sl(o)ve-
 sa. G(lago)la emu Pilatъ: r'ci.
 Nikodim' reče: azъ rêhъ s-
 tarêišim' i svečenimъ dъ-
 êkonom' i vse množъstvo
 ijudêisko v [sъ]nmê: česo i-
 [čete sъ] č(lovê)kom' sim' ? [..]êla
 mnoga [..... s]tvoři
 i č'st[na ja'že ni] e]danъ stvo-
 ri. čto stvoři[te. Pus]tite
 ego i i ne [mozite] čto s-
 tvoriti zla. Ače [bo ot Boga e]-
 stъ, stoet znamenîê si,
 ače li' ot č(lovê)kъ, budut' raz'-
 drušena imže. I Moiséi p-
 oslanъ [ot Boga vъ Ejurtъ] i stv-
 [Prekid teksta]

Fragm. C

Pergamena odvojena s korica primjerka knjige: *Prediche del padre Luigi Albrizio ...*, Venecija 1645., vel. 24 × 13,4 cm (sign. D-66). Pergamena je izgrizena od crvotočine. Očuvani su stupci *b* i *c* s tekstem. Od stupca *a* i *d* očuvala su se po tri slova u svakom retku. Gotovo nečitljiva dva gornja i tri donja retka. Sadrži dijelove IX. glave *Nikodemova evanđelja*.

b

IX. [êko po suhu (i) v pustini bra]-
 šn'stovova vam' ma[nnu]
 eže est' skazaei [nebe]sk-
 oe brašno i plepelicam-
 i izvede vamъ i[s ka]me-
 ne vodi i napoi vasъ, i
 zakonъ da vam'. I t[ê]h'
 vsêhъ dražahote ....
 vašъ. i iskahote t[elъcъ]
 sliti B(og)ъ, i držahote
 B(og)ъ vašъ i hotê vasъ iz-
 biti, i prose estъ za [v]i
 Moisêi. I ne iz'mrêste i n-
 ine g(lago)lete êko azъ c[(êsa)гъ]
 negoduju. I vsta Pil-
 at' ot vêjnago stola
 hote vъnъ iti [vъzgl]a-
 siše že Ijudei i rêš[e em]-
 u: kralъ vêm' c[(êsara) a ne Isu]s-
 a, imže i vъsvi dari
 emu prinose c[(êsa)гъ] g-
 lagoljuče: Eže slišavъ ot vлhъvъ ê]-
 ko c[(êsa)гъ] roenъ estъ [(i) hotê u]-
 biti ego. Tomu v....

[Prekid teksta]

c

Irudъ pogubi otroki žido-
 [vs]ki iže roeni sut' v V-
 [itlê]omê. Sliše že Pila-
 [t] sl(o)vesa siê boêše se.
 [vъ k]o[em] pl'cê eže vъprieđu,
 [re]če Pilat': sa li estъ
 ego[že] iska Irudъ? Rêše e-
 [mu: s]a est'. Priem' Pila-
 t [vo]du umi rucê svoi
 pred pъkom' reki: nedlžnъ
 azъ esmъ ot krve sego či-
 stago: vi vidite. I otv-
 [e]čaše Ijudêi rekuče: kr'-
 vъ ego na ni i na otъroki naše.
 Togda zapovêdê Pi-
 [l]at privesti ego prêd'
 vêjni stolъ svoi ide-
 že [s]êde i gone i est' tê-
 mъ [slov]esem' reki rêčъ Pil-
 atova protivu Isusu:
 roždъstvo tvoe izvoli
 [ti se] êko c[(êsa)ra] têm že [za-
 pov]ê te prvoe test[i po
 sudu] prêdnim' starêšin

[Prekid teksta]

Pasija sv. Anastazije

Fragm. D

List pergamene odvojen s korica primjerka knjige: *Prediche del padre Luigi Albrizio ...*, Venecija 1645, vel. 26 × 25,5 cm, 27 redaka. Slabo čitljiva prva tri retka na objema stranicama. Oštećeni i nečitljivi su redci 18-19 i 24 na stupcima *a* i *c*. Oštećeni su i slabo čitljivi redci 22-25 na stupcima *b* i *d*. List sadrži dio crkvenoslavenske pasije sv. Anastazije.

a	b
.....	me .....
.....	..... a Dokii est' ime
.....	.....
..... biserъ tvoi. i- že dast' nama g(ospod)ъ b(og)ъ. Anastasiê že reče k n- ei: sliši, mati moê, i- m[o]li života ...a ba ...šъ [sti ...] v' [tъ] časъ moţet vselit- i se v telo naše i vъ um' našъ. i otvrêsti ušesa sr'dacъ našihъ kakъ otv- êt' st'voriti [na] tog- o vzložimъ vsu peča- lъ našu. Razgnêva- v že se starêšina mu- čitelem'	u. vskrêsi me b(og)ъ g(lago)lat- i prêt' toboju doideže odolêju o(tъ)cu tvoemu dъêvlu. i abie Avakъ- tъ posla ei gl(agol)e: pos- lušai mene êko oca s- voego čedo i požri b- ogom' n(a)šim'. I ače posl- ušaeši mene. dam' te z- a edinogo ot drugovъ stoečihъ u c(êsa)ra. i dam' ti zlato i srebro i r- izi mnogocên'nie – i tê- lesa v sluţenie i bi ..... vide ..... koliţe Sveta [A]nastasiê ... vzr- êvši na nebo reče. po- sluša[i č]lovêče me- [ni] nikoliţe takogo ..... dê êkoţe azъ imamъ a biserъ iže azъ imam vъ višnihъ. egoţe nikt-
....u izve- de ju vъnъ. i vzloţi gr- i[v]nu želêzъnu na vi- [ju] .... vede ju v' hram ..... n[a] .aţiče ..... predъ emunom'..... e vprosi ju A[v]akti g(lago)l- e: kako ti est' ime. Ona [že] r(e)če: Anastasiê i-	

c

..... moţet vidê-
 ti. Paki že.....
 ani se glagol... i po-
 slušai moiħ slovesъ,
 Nastasie. Poslušai ê-
 ko i o(t)ca svoego. aĉe li
 ne takovi sili velika-
 go b(og)a Aredi. predru riz-
 u tvoju do nizu. i sramo-
 tnu te postavlju predъ
 vsêmi. S(ve)taê že proslъ-
 zi se. bê bo veliko lêpa
 i reĉe: o bezakon'niĉe vse-
 go zla pl'ne, kto prêd' s-
 udiju ot boeĉa sveţet' ru-
 cê k protivnu ili v riz-
 u oblĉ' se dae rucê s.
 . ama .....
 ..... a vse .....
 v rucê tьgda po[vel]-
 ê prêdstoeĉim' biti [ju]
 po ustêħ g(lago)ljuĉi k nei:
 ne bl[.]di mnogo predъ њe-
 muno[мъ i] povelê s...
 am' razdrêti rizu ei d-
 o nizu i postaviše ju a-
 ki v rogu. I reĉe њemunъ

d

dobrê li .....
 .....
 ..... êkoţe
 kto drţit' rucê. 3(=8) ...
 asti i oblêĉenъ stoe.
 Ђemunъ reĉe slugam':
 rastegnête ju na ĉetv-
 ero i podъpalite ju iz-
 dola goruĉimъ kamen-
 iem' i smoliju i maslom'
 i aspaliom'. doideţ-
 e obeĉaet se poţrêti
 bogom'. Muĉima že s(ve)ta-
 ê pojuĉi g(lago)laše: pomil-
 ui me, b(oţ)je, po velicê mi-
 losti tvoei i. po mnogi-
 m ĉedrot[амъ] tvoim'. oc-
 [êš]ti bez[akonie] moe.
 I tako muĉiše stras-
 totrpicu Anastas-
 iju d'ni mnogi. narod Ź-
 e vъpiêše prêd ...g
 oslab[ê]te .....
 .....
 .. mnozi vr ... ta-
 ku lêpotu og ...
 eg[da m]u Togda ...

[Prekid teksta]

Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoţdera

Pergamena. Dva glagoljska fragmenta u koje je bila uvezana knjiga Casarubio Hispano de, Alfonso, *Compendium Privilegiorum Minorum et aliorum ...*, Venetiis, 1617. (sign. D-22), vel. Fragm. E 31,5 × 26,2 cm; Fragm. F 13,5 × 25,5 cm. Prednja strana premazana je smeĉe-zelenom bo-

jom i nečitljiva (označili smo je kao a i b). U Fragm. E pergamena s tekstem izrezana je između 18. redka i 3. redka odozdo. Fragmenti sadrže dijelove teksta gl. XVI.-XXI.

Fragm. E

c	d
XVI. I reče I(su)sъ anĵ(ê)loma: prostr- êta rucê svoi i done- sêta Andrêê i učenik- a ego i položête e v'- nê vratъ grada človê- koêdacъ. I stvorista anĵ(ê)la êkože reče ima I(su)sъ i vziđe na nebesa sъ anĵ(ê)loma svoima.	g(lago)la s nami v korabli s- nidovê v' sъnъ glubokъ idoše orli i vze[sta] d(u)š[i] naše i vêse e v rai. na n(e)b(e)sa. I vidêhom' čudesa ego v- eliê videče g(ospod)a našeg- o Is(u)h(rъst)a sêdečago v sla- vê i vsi anĵ(e)li ego okr- sъ ego. I vidêhom' Avrama i Isaka i Êkova i vse s(ve)ti- e ego i D(a)v(i)da pês' nъ pojuč- a v gusli. I vidêh[omъ]
XVII. Jutru že bivšu [vsta] Andrêi [i obrête] se na z(e)mlju i vidê vrata [gra]- da i zgleđa e ... ê učenika svoê ...	12 ap(usto)la prêstoeče [prêdъ] g(ospo)demъ našim' Is(u)h(rъsto)- mъ [vnê]- judu i anĵ(e)li okr[stъ na]sъ bêhu podobni n(a)mъ. XVIII. Тъгда Andrêi slišavъ vzra- dova se radostiju veli- eju .....
. zbudi i i reče [i]ma: Vs- tanêta, čedcê moi ... . va smotrenie	....
. učenika i r[êsta k nemu]: ... ne mniši li o(t)če êko n- e razumêhomъ v..... <i>[Prekid teksta]</i>	..... . [vêk]u. [k] tebê go[vor]ih' [n]ine êvi mi se samъ na s[e- mъ mê]stê. Ī se emu re- <i>[Prekid teksta]</i>

Fragm. F

a

...нъ esmь [vse stvoriti
i] komuždo êviti se êko-
že hoju. Vьstavь vñ[idi
vь] gradь i idi v t'm[nic]u
izvedi Matêi i vse s-
učeе š nim'. Si že eže g(lago)lju
ti prêžde vьš... vь
gradь pokaz[u]ť te b[ê]d-
ami pokorê .....
...e i.e .....
pov. emu .....

[Prekid teksta]

c

.....
potr[pi] dni . 27 ...
.....
[iz]ved[e]ť [te iz tьmnice
i] vse [sučeе s] to[bo]-
ju. I se êkože reče G(ospod)ь
vidêh ... nine ubo čt-
.....ebi sьdelati
XX. Tьгда Andrêi vidê
muže nagi êduče tra-

[Prekid teksta]

b

XIX. <strêgu>uč' [v tьmni]ce. Pomol-
[i se] кь g(ospod)u i strêgu-
[č]ei tьmn[ice] vsi izdьh[nu]-
še. Ī prišadše k' dvareмь
tьmnice i Andrêi napis-
a križь na dvьrehь i sam[i]
se otvoriše dvьri. I vñide
[v] tьmnicu s učenik[oma]
[sv]oima i v[idê Matêi
poju]ča .....

[Prekid teksta]

d

XXI. An[drêi] re[če] im[ь: idête
s mi]romь. i ti rêše: id[i
i ti s nami eda k]ako po-
[stignut ni i stvoret namь muki]
goršee prvihь I reče ..
Andrêi: idête s miromь
êko рьсь ne imat lanu-
ti na vasь. poidoše muž-
[i] êkože reče imь Andrê-
i bêše že vsêhь muž

[Prekid teksta]

LITERATURA

- ATANASOVA, D. M. 2006. Za edno rjadko sreštano žitie na sv. Anastasija Rimska. *Paleobulgarica/Starobulgaristika XXX*, 2: 27-36.
- ČAJKA, F. 2008. Rukopisná zachování cirkvenšlovanské legendy o svaté Anastázii. *Slavia* 77: 17-28.
- GRABAR, B. 1967. Apokrifna Djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi. *Radovi Staroslavenskog instituta* 6: 109-208.
- GRABAR, B. 1970.a. André Vaillant, L'Évangile de Nicodème. Texte slave et texte latin, Hautes Études orientales, Centre de recherches d'histoire et de philologie, Genève-Paris 1968, str. XXVIII+98. *Slovo* 20: 119-123.
- GRABAR, B. 1970.b. Apokrifi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti. *Croatica* 1: 15-28.
- GRABAR, B. 1973. Mučenje Jakova Perzijanca u hrvatskoglagoljskim odlomcima XIV. st. *Slovo* 23: 141-160.
- GRABAR, B. 1979. Über das Problem der längeren Fassung des Nikodemus-evangeliums in der älteren slavischen Literatur. *Byzance et les Slaves. Études de Civilisation. Mélanges Ivan Dujčev*. Paris: Association des amis des études archéologiques des mondes byzantino-slaves et du christianisme oriental, 201-206.
- KAPPEL, G. 1971. Die kirchenslavische Anastasienlegende. *Slavia* 40: 9-19.
- MAREŠ, F. V. 1979. *An Antology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- MILČETIĆ, I. 1911. *Hrvatska glagoljska bibliografija. Starine JAZU* 33: VI-XIV i 1-505.
- PETROVIĆ, I. 2000. Hrvatska i europska hagiografija. E. Hercigonja (ur.). *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost, II.: Srednji vijek i renesansa (XIII.-XVI. stoljeće)*. Zagreb: HAZU i Školska knjiga, 321-347.
- PETROVIĆ, I. 2006. L'hagiographie, latine et vernaculaire, de l'espace croate, des origines à 1350. G. Philippart (ed.). *Hagiographies. Histoire internationale de la littérature hagiographique latine et vernaculaire en Occident des origines à 1550. IV*. Turnhout: Brepols, 183-272 (*Corpus Christianorum*).
- PETROVIĆ, I. 2008. Latinska i glagoljska tradicija sv. Krizogona (Krševana) i sv. Anastazije u hrvatskoj hagiografiji srednjega vijeka. Ponovnootkriveni zadarski latinski rukopis iz 12./13. st. (Cod. Lat. Iadernensis Filippi). *Slovo* 56-57: 451-475.
- SOBOLEVSKI, A. I. 1903. *Mučenie svv. Anastasii rimljanki i Hrisogona po ruskomu spisku XVI. v. Izv. ORJASL*, VIII, knj. 4, 320-327.
- SOBOLEVSKI, A. I. 1907. *Velikija minei četii sobrannye vsrossijskimъ mitropolitomъ Makariemъ dekabrъ, dni ii-kg*. Moskva: Izdanie Imperatorskoj arheografičeskoj komissii, 1653-1660.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1969. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije I. dio*. Zagreb: JAZU.

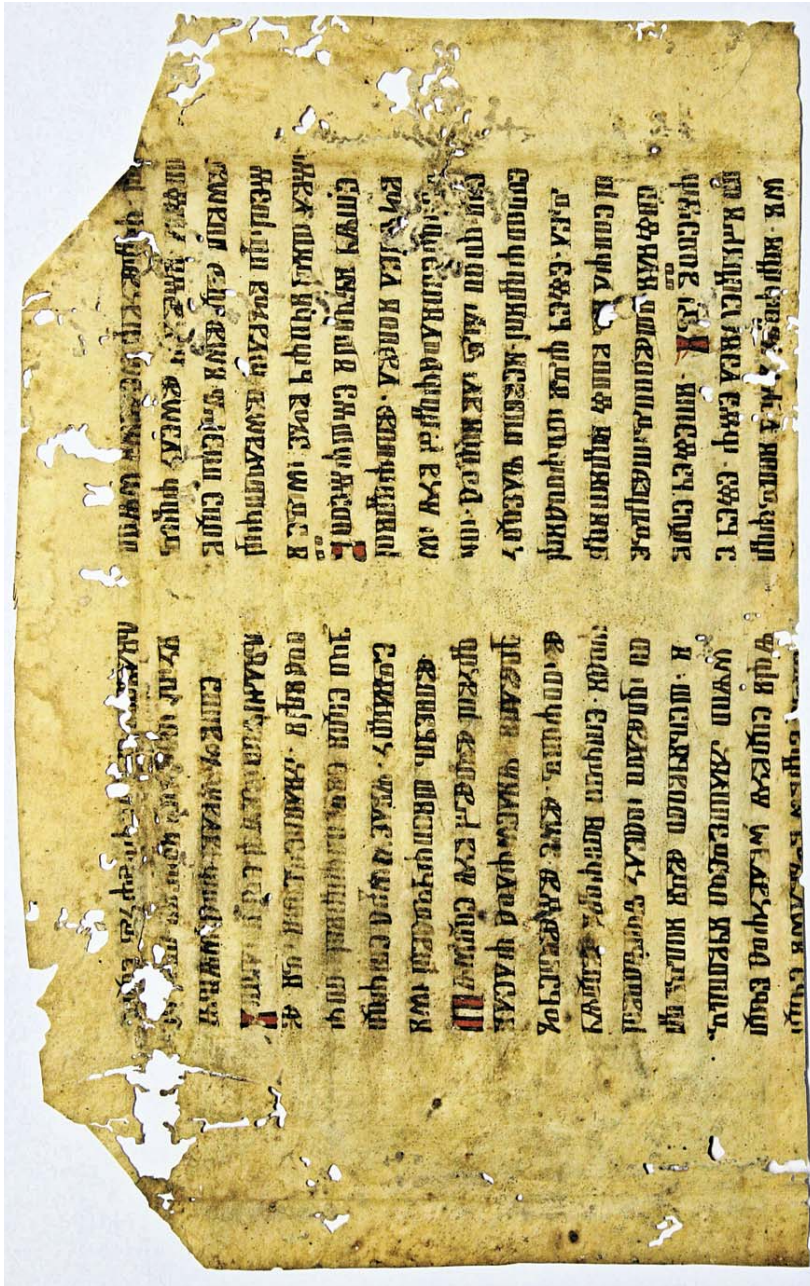
- A. NAZOR, *Još glagoljskih Pazinskih fragmenata iz početka XIV. st.* SLOVO 60 (2010)
- ŠTEFANIĆ, Vj.; B. GRABAR; A. NAZOR; M. PANTELIĆ. 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 1.* Zagreb: Zora i Matica hrvatska.
- VAILLANT, A. 1968. *L'Évangile de Nicodème. Texte slave et texte latin.* Genève-Paris: Librairie Droz.
- VEDRIŠ, T. 2009. *Zadarski hagiografski ciklus. Hagiografska analiza latinskih legendi o sv. Anastaziji i sv. Krševanu.* Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- ZIFFER, G. 2004. La tradizione glagolitica croata del Vangelo di Nicodemo. M.-A. Dürrigl, M. Mihaljević, F. Velčić (ur.). *Glagoljica i hrvatski glagolizam. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskoga instituta (Zagreb-Krk 2-6. listopada 2002.).* Zagreb-Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija, 261-269.

Slika 1. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Nikodemova evanđelja (Fragm. A), ab
Figure 1. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Gospel according to Nicodemus (Fragm. A), ab

Slika 2. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Nikodemova evanđelja (Fragm. A), cd
Figure 2. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Gospel according to Nicodemus (Fragm. A), cd

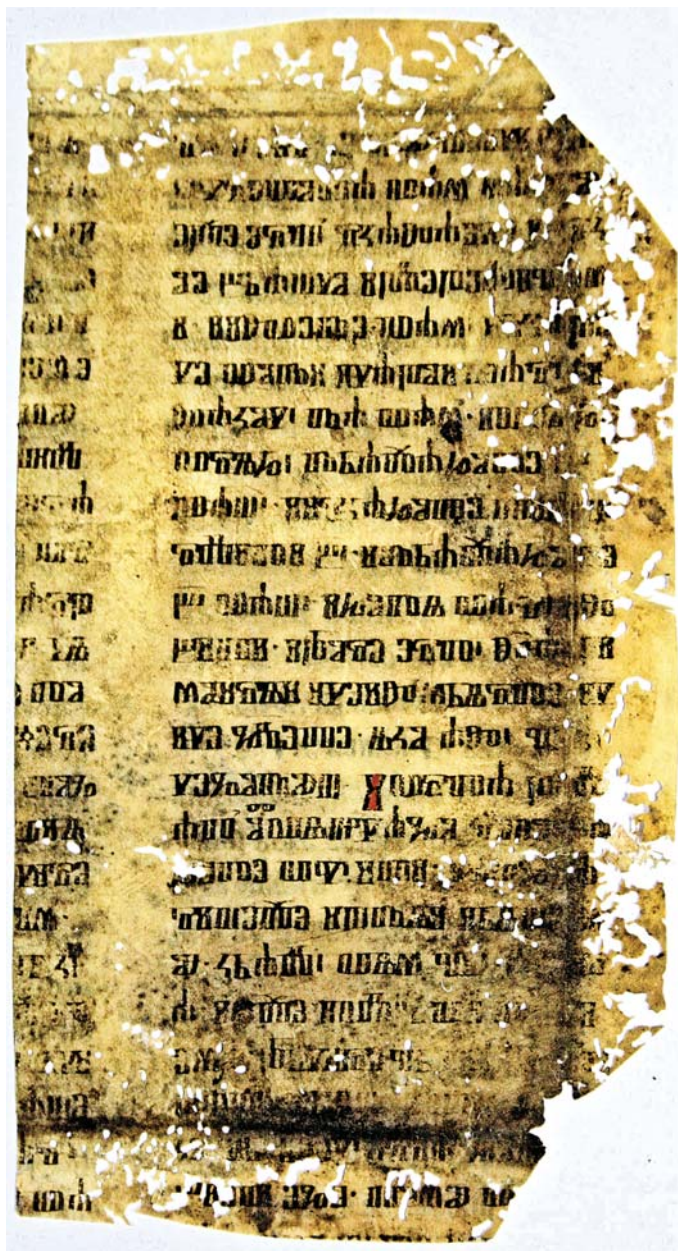

Slika 3. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Nikodemova evanđelja (Fragm. B), ab
Figure 3. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Gospel according to Nicodemus (Fragm. B), ab

Slika 4. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Nikodemova evanđelja (Fragm. B), cd
Figure 4. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Gospel according to Nicodemus (Fragm. B), cd

Slika 5. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Nikodemova evanđelja (Fragm. C), b
Figure 5. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Gospel according to Nicodemus
(Fragm. C), b

Slika 6. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Nikodemova evanđelja (Fragm. C), c
Figure 6. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Gospel according to Nicodemus (Fragm. C), c

Slika 7. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Pasije sv. Anastazije (Fragm. D), ab
Figure 7. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Passion of St. Anastasia (Fragm. D), ab

Slika 8. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Pasije sv. Anastazije (Fragm. D), cd
Figure 8. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Passion of St. Anastasia (Fragm. D), cd

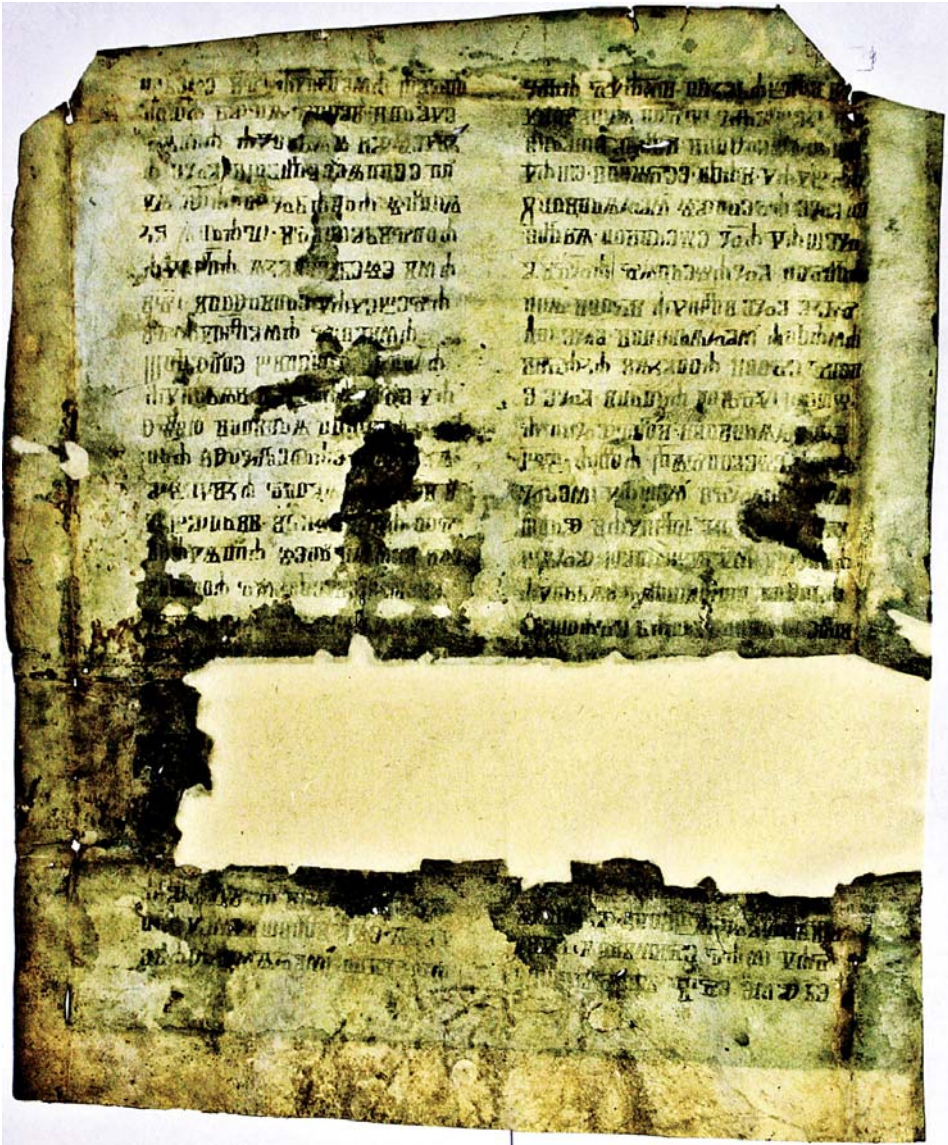

Slika 9. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera (Fragm. E), ab (?)

Figure 9. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals (Fragm. E), ab (?)

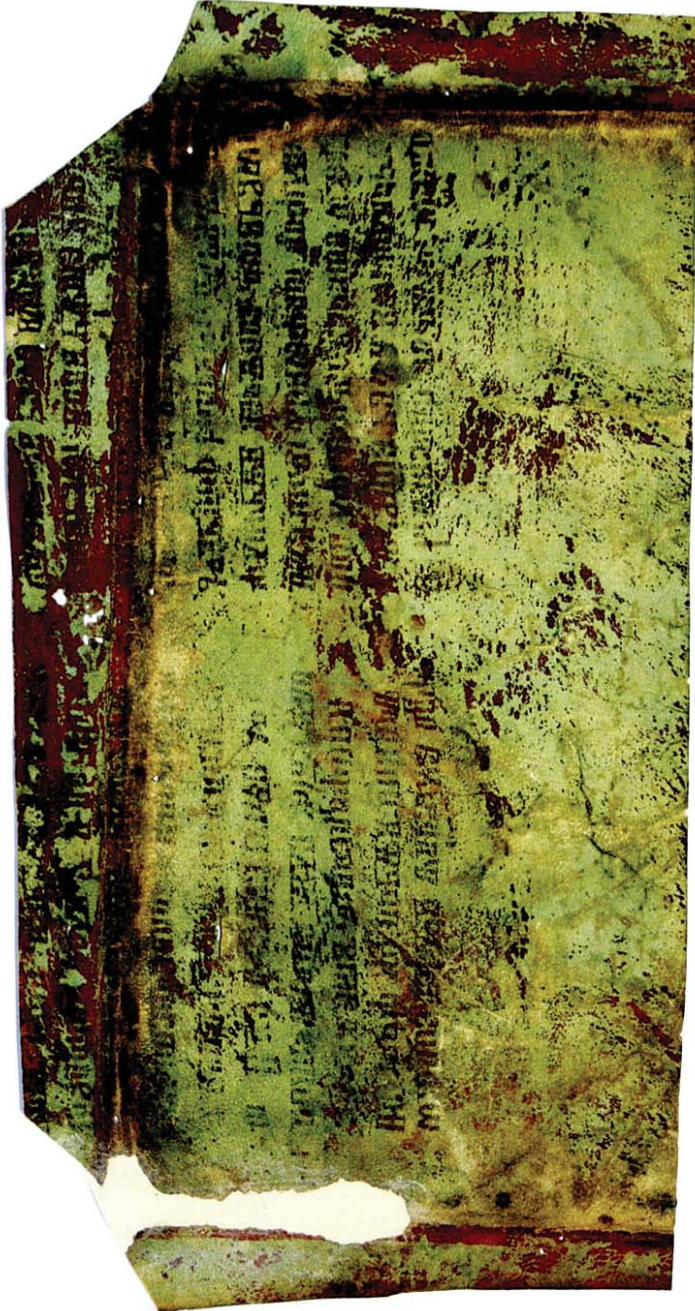
Slika 10. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Djela Andrije i Mateja u gradu ljuoždera (Fragm. E), cd (?)

Figure 10. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals (Fragm. E), cd (?)

Slika 11. Pazinski fragmeniti, poč. XIV. st. Odlomak Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera (Fragm. F), ab
Figure 11. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals (Fragm. F), ab

Slika 12. Pazinski fragmenti, poč. XIV. st. Odlomak Djela Andrije i Mateja u gradu Ijudoždera (Fragm. F), cd
Figure 12. Pazin fragments, early 14th c. Fragment of the Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals (Fragm. F), cd

S u m m a r y

MORE PAZIN GLAGOLITIC FRAGMENTS FROM THE BEGINNING OF THE XIVTH CENTURY

Several Glagolitic fragments on parchment which have served as covers to books printed during the XVIth and XVIIth century were discovered in Pazin (Istria, Croatia) in the Franciscan monastery which belongs to St. Jerome's Franciscan Province in Zadar (Provincia Franciscana s. Hieronymi). The author has found out that some of them belong to the famous *Pazin fragments* kept in the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts (call no. *Fragm. glag. 90*) dated at the beginning of the XIVth century. In this article, the author presents the results of her study of the newly found *Pazin fragments* and shows that they, as well as the already known ones, were also removed from the book covers, some have eaten wormholes, some are smeared with red or green, in some parts they are illegible. They are written in two columns by 27 rows. Paleography and language of the newly found fragments coincide with the paleography and language of the already known *Pazin fragments*. They contain parts of the *Gospel according to Nicodemus* (parts of the chapters I-V and IX in the Tischendorf's division), part of the Church Slavonic *Passion of St. Anastasia of Sirmium (Sirmi Anastasia)* and part of the popular apocrypha of the Apostle Andrew and Mathew among the cannibals (*Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals*, parts of chapters XVI, XVII, XVIII, XIX, XX and XXI). The author presents these texts in the Latin transliteration. The unreadable parts of the *Gospel according to Nicodemus* are reconstructed in brackets [ ] from the *Nicodemus' Gospel* published by Vaillant in 1968.

Discovery of more *Pazin fragments* reinforces the hypothesis put forward by Štefanić, who had described the previously known *Pazin fragments*, that they belong to an apocryphal-legendary miscellany, because in the newly found *Pazin fragments* another legend (*Passion of St. Anastasia*) and another apocrypha (*Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals*) are recorded. The newly discovered Glagolitic fragments also support the Štefanić's hypothesis that the *Pazin fragments*, compared with the corresponding texts in other, especially Cyrillic manuscripts, point to their »very old templates, which are certainly linked to the Old Slavic and perhaps even the Moravian

A. NAZOR, *Još glagoljskih Pazinskih fragmenata iz početka XIV. st.* SLOVO 60 (2010)

period.« The discovery of the Church Slavonic Glagolitic text of the legend about St. Anastasia, though very defective and damaged, can help to clarify issues of the original Slavic translation of that legend whose new critical edition is being prepared in Prague.

Key words: Pazin fragments, The Gospel according to Nicodemus, Passion of St. Anastasia, The Acts of Andrew and Matthew in the city of cannibals

Translated by Marica Čunčić

Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenoga projekta »Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije«, provođenoga uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Izvorni znanstveni članak

Autor: Anica Nazor

Staroslavenski institut

Demetrova 11

HR-10000 Zagreb

Primljen: 9. XII. 2010.

Prihvaćen: 22. XII. 2010.